

Projektikuvaus: Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Sisällysluettelo

1.	Yhteenveto.....	1
2.	Nykytila ja tavoitteet	1
	2.1 Nykytilan kuvaus	1
	2.2 Vaatimukset	2
	2.3 Tavoitteet	2
3.	Toteutus.....	3
	3.1 Työn sisältö ja laajuus	3
	3.2 Lopputuotokset.....	4
	<i>Kuva 2. Maakunnan hyvinvointityön elementtejä.....</i>	<i>5</i>
	3.3 Rajaukset.....	5
	3.4 Hyödyt.....	5
4.	Organisointi.....	5
	4.1 Valmisteluryhmä.....	5
	4.2 Sidosryhmät	6
5.	Riskit.....	7
6.	Dokumentointi	7
7.	Opit ja kehittämissuhteet	7
	7.1 Opit ja palaute	7
	7.2 Kehittämissuhteet.....	7
8.	Lisätietoa	8

1. Yhteenveto

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (HyTe) valmistelussa pyrittiin herättämään keskustelua sekä luomaan maakunnan yhteinen näkemys HyTe työn keskeisistä käsitteistä ja tavoitteista. Maakunnan tavoitteena on profiloitua hyvinvoinnin mallimaakunnaksi ja tähän tavoitteeseen pääsy vaatii laajan ja osaavan toimijapohjan. Valmisteluvaiheen aikana maakuntaan syntyi mm. KeHO-verkosto (16 organisaatiota), joka on monialainen osaamis- ja yrityskeskittymä. Verkostossa edistetään hyvinvointia yhdessä kokonaisvaltaisesti koulutuksen, tutkimusten, innovaatioiden, terveyden edistämisen, kuntoutuksen, liikunnan ja urheilun sekä sosiaalisen hyvinvoinnin kautta.

Valmistelun aikana HyTe työ nousi tärkeäksi teemaksi. Lakiesityksissä olleet HyTe kertoimet vaikuttivat sekä maakunnan että yksittäisten kuntien hyvinvoinnin valmisteluun. Järjestämissuunnitelma kokosi hyvin yhteen hyvinvointityön osa-alueita ja elementtejä. Vapaa kommentointi keräsi myös hyvinvoinnin osa-alueelta paljon hyviä huomioita ja kehitysehdotuksia.

Valmistelutyössä päästiin alkuun ja nyt on tärkeää ylläpitää hyvinvointityön alkanutta nostetta. Maakuntaan nimetty maakunnallinen hyvinvointiryhmä jatkaa työtään valmistelemalla alueellisen hyvinvointikertomuksen vuosille 2021-2024. Tavoitteena on, että alueelliseen kertomuksen laadittava maakunnan hyvinvointiprofiili tukee kuntien päättyvän valtuustokauden raportointia ja sekä uuden valtuustokauden kertomusten laadintaa. Valmisteluvaiheessa Keski-Suomessa toteutettiin FinSote-tutkimuksen lisäotos tuomaan hyvinvointitietoa pienimmistä kunnista.

Valmisteluvaihe lisäsi yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Valmistelua tehtiin laajassa kumppanuudessa oman maakunnan sisällä, muiden maakuntien valmisteluorganisaatioiden sekä sosiaali- ja terveystieteiden (STM) ja terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa. Maakunnassa toteutettiin kaksi laajaa maakunnallista tilaisuutta. Muutosjohtajien aluekierros 16.3.2017 Äänekoskella ja STM:n aluekierros 22.9.2018 Jyväskylässä. Molemmissa oli HyTe työ vahvasti esillä.

Yhteistyötä eri toimijoiden kesken pitää ylläpitää ja hyödyntää. Lisäksi hyvinvointityön rakenteet ja vastuut tulee selventää valmistelun päättymisen jälkeen. Myös mahdollisuus keskitettyyn hyvinvointitiedon tuottamiseen maakunnassa pitää nostaa keskusteluun.

2. Nykytila ja tavoitteet

2.1 Nykytilan kuvaus

Terveystieteiden laki (2010) velvoittaa kuntia laatimaan laajan hyvinvointikertomuksen kerran valtuustokaudessa ja raportoimaan asukkaiden hyvinvoinnin tilasta vuosittain valtuustolle. Keski-Suomen kunnat ovat laatineet hyvinvointikertomuksia 2013-2016 sekä 2017-2020. Kaudella 2013-2016 hyvinvointikertomus laadittiin 18 kunnassa. Viitaunioni (Viitasaari ja Pihtipudas) ovat laatineet kertomuksen yhdessä. Kuluvalle valtuustokaudelle kertomuksista oli maakunnassa noin puolet valmiina valmistelun päättyessä.

Kuntien hyvinvointityötä on tuettu sairaanhoitopiirin perusterveydenhuollon yksiköstä käsin. Työ on kohdentunut maakunnan ammattilaisten työn tukemiseen ja välillisesti sitä kautta alueen asukkaisiin. TEAviisarin (terveydenedistämisen aktiivisuus) kuntajohdon kyselyn (2017) mukaan hyvinvointijohtamisen vastuut on kunnissa määritelty hyvin. Hyvinvointityöhön on nimetty erillinen hyvinvointiryhmä kuitenkin vain harvassa kunnassa. Pääsääntöisesti hyvinvointityöstä vastaa kunnan johtoryhmä tai laajennettu johtoryhmä. Nimettyjä hyvinvointikoordinaattoreita/ tai HyTe-vastuuhenkilöitä ei ole jokaisessa kunnassa. Jyväskylässä ja Karstulassa ovat ainoat päätoimiset hyvinvointikoordinaattorit, Toivakassa työllisyys- ja hyvinvointikoordinaattorilla on 50 % työaika. Muissa kunnissa hyvinvointityötä tehdään pääsääntöisesti oman työn ohessa tai pienellä työajalla.

Ennen maakuntavalmistelua oli Keski-Suomessa keskusteltu alueellisen hyvinvointikertomuksen laadinnasta. Valmistelun aikana työ käynnistyi maakunnan hyvinvointiprofiilin laadinnalla. Maakunnalliseen hyvinvointityöhön tuli nyt aiempaa laajempi toimijapohja (kunnat, oppilaitokset, yliopisto, maakuntaliitto, yrittäjät, järjestöt jne.).

Maakunnan alueella on ollut koko alueen peittäviä kehittämishankkeita esim. sairaanhoitopiirin, maakuntaliiton, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske), Keski-Suomen Yhteisöjen tuen (KYT ry) sekä Jyväskylän yliopiston ja ammattikorkeakoulun toimesta (JAMK). Lisäksi maakunnassa on toteutettu useita hallitusohjelman mukaisia kärkihankkeita. Sairaanhoitopiirin hankkeet ovat pyrkineet tuomaan uudenlaisia työkaluja ja toimintamalleja maakunnan ammattilaisille (esim. lähisuhdeväkivalta-hanke, lasten ruokakasvatushanke, kokemusasiantuntijuus palveluissa –hanke). Maakunnassa ja kunnissa on ollut lisäksi lukuisia pienempiä ja paikallisia hankkeita. Tavoite hankkeissa ja kehittämistyössä olisikin, että ne olisivat laajempia ja koordinoitumpia. Valmistelun aikana suunnitelmissa olleelle maakunnalliselle kehittämisyksikölle olisi edelleenkin tarve.

2.2 Vaatimukset

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö laati maakunta- ja sote-uudistuksen tiekarttaan selkeät askelmerkit myös HyTe valmistelulle. Näitä askelmerkkejä noudatettiin myös Keski-Suomen valmistelutyössä, mutta työ jäi kuitenkin kesken valmistelun keskeytyessä. STM sekä THL kutsuivat kaksi kertaa vuodessa maakuntien hyvinvoinnin vastuuvastuun koolle yhteiseen tilaisuuteen, missä käytiin eri maakuntien valmistelun tilaa läpi. Syksyllä 2018 oli Majviikissa Kirkkonummella laaja maakuntien HyTe seminaari. Tilaisuudet mahdollistivat hyvin alueellisen benchmarkkauksen.

Maakuntauudistuksen lakiluonnoksissa oli määritelty mm. hyvinvointityön yhdyspinnat maakunnan ja kuntien välillä. Nämä huomioitiin lähettäessä luonnostelevaan ensimmäisiä hyvinvointityön organisaatiokaavioita. Ehkäisevä päihdetyö todettiin maakunnassa tehtäväkentäksi, joka vaati erityishuomiota. Tätä varten haimme terveyden edistämisen määrärahaa, ja hankerahoituksen turvin työ käynnistyi alkuvuodesta 2019.

Lakiluonnoksissa veloitettiin maakuntia laatimaan alueellinen hyvinvointikertomus. Keski-Suomessa tämä työ käynnistettiin aikaisemmin, sillä olimme odottaneet kuntien kertomusten valmistumista.

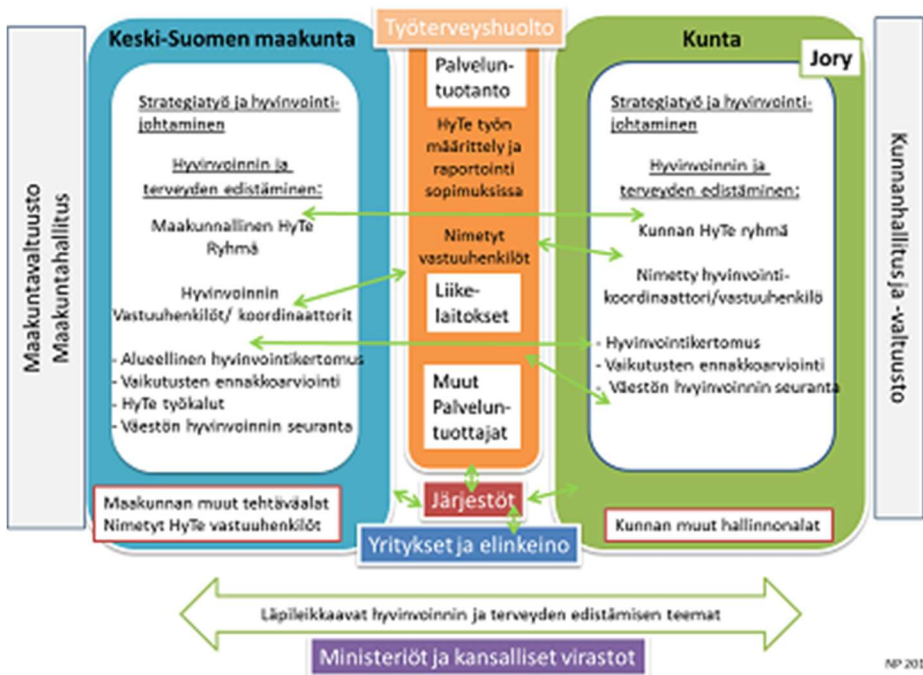
2.3 Tavoitteet

Maakunnallisessa hyvinvointityössä edettiin alueen väestön hyvinvointiprofiilin kuvaamiseen. Maakunnan alueella on poikkeuksellisen suuret erot sairastavuus- ja kansantauti-indekseissä. Tähän kiinnitettiin huomiota myös terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen arviointiraportissa (Nina Knape syksy 2018). Suurten terveys- ja hyvinvointierojen pienentäminen on haaste, johon pitää valmistelun jälkeen puuttua koordinoitusti. Myös kansansairauksien esiintyvyys on maakunnassa suurta.

Kunnat tarvitsevat tukea hyvinvointi-indikaattoreiden tulkinnessa ja hyvinvoinnin strategisten painopisteiden ja tavoitteiden valinnassa. Myös päätösten ennakoarviointi –menetelmän käyttöönotto maakunnassa tarvitsee koulutusta ja tukea.

Valmistelussa käynnistettiin hyvinvointityön yhdyspintojen sekä toimijoiden (ns. vastinpari) määrittelyt (kuva 1). Kunnissa on erilaiset resurssit hyvinvointityölle. Resurssien ja toiminnan yhtenäistäminen on myös tulevaisuuden haaste.

Maakunnan asukkaiden ja toimijoiden osallisuus lisääntyi valmisteluvaiheessa kiitettävän paljon. Hyvinvointityöhön tuli mukaan aivan uudenlaisia toimijoita ja kunnatkin avasivat hyvinvointityön valmistelua enemmän asukkailleen ja järjestöille. Järjestämissuunnitelman kommentointi oli yksi hyvä esimerkki. Keski-Suomen vaikuttavat järjestöt -hankkeen koordinoimana järjestöt tuottivat sisältöä järjestämissuunnitelman HyTe-osioon. Lisäksi hankkeen tukemana osassa Keski-Suomen kuntia kokeiltiin uudenlaisia tapoja kerätä hyvinvointikertomuksiin kokemustietoa järjestöiltä.

Kuva 1. Maakunnan hyte rakenteiden yhdyspinnat ja vastinparit (luonnos).

3. Toteutus

3.1 Työn sisältö ja laajuus

Hyvinvointityön valmistelua tehtiin oman työn ohessa. Lisäresursseja tai vapautusta omasta perustehtävästä ei ollut vaan työt sovitettiin toimintojen mukaisesti

Maakunnan hyvinvointiryhmä käynnisti työskentelynsä. Maakunnan hyvinvointi-indikaattorit ovat pääosin valittu (sote) mutta muiden (esim. liikunta, kulttuuri ja elinvoima) valinta on vielä kesken. Uudistuksen kaatumisen vaikuttaa myös alueellisen hyvinvointikertomuksen aikataulutukseen.

Maakunnan hyvinvointiprofiilin rakentamisen pohjaksi toteutettiin laaja ”Mistä koostuu sinun hyvä arki” –kiertue. Mukaan mentiin erilaisiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin tarkoituksena saada alueen asukkaiden kokemustietoa hyvinvoinnin ja sujuvan arjen elementeistä. Vastauksia kertyi lähes 700 eripuolelta maakuntaa. Tutkijatohtori Heini Taiminen Jyväskylän yliopistosta on tarkemmin analysoinut vastauksia (julkaisematon). Vastauksissa korostuivat arjen sujuvuuden ja laadun yhteys sosiaalisiin suhteisiin, mielekkääseen tekemiseen, lepoon ja rentoutumiseen, työhön ja taloudelliseen turvaan sekä terveyteen. Virallisten palveluiden merkitys oli yllättävän pieni, lähinnä sijainti ja palvelun saatavuus korostuu.

Valmistelun aikana luotiin hyvinvointikoordinaattoreiden verkosto yhdessä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (KOSKE) hallinnoiman Yhdessä ei olla yksin –hankkeen kanssa. Tapaamiset toteutuvat 3-5 kertaa vuodessa ja nämä jatkuvat valmistelun päättymisen jälkeenkin. Tapaamisissa on koulutuksen ja tiedottamisen ohessa mahdollisuus verkostoitumiseen ja kokemusten vaihtoon.

Kuntakierros Keski-Suomen kuntiin toteutettiin loppuvuodesta 2017 hyvinvointikoordinaattorin toimesta. Kierroksella tavattiin hyvinvointivastaavia, perusturvajohtajia sekä muutamassa kunnassa kunnanjohtajia. Kierroksen aikana kartoitettiin hyvinvointijohtamisen vastuita, hyvinvointikertomuksen valmistumista sekä

erityisesti ehkäisevän päihdetyön toteutumista. Kierroksilla yhtenä tärkeänä teemana oli HyTe yhdyspintatoiminta, jossa keskusteltiin mm. kunnan ja maakunnan rooleista (kuva 1).

Kulttuurihyvinvointityöryhmä (HYS-ryhmä) aloitti työskentelyn läänintaiteilijan johdolla. Työryhmän toimintaa tuki käynnissä oleva KultaSote-hanke. Työryhmän tavoite oli valmistella kulttuurihyvinvointisuunnitelma. Päädyimme kuitenkin liittämään tämä osaksi alueellista hyvinvointikertomusta.

Kunnat aktivoituivat enemmän kuntalaisten ja järjestöjen kuulemiseen HyTe valmistelussa. Järjestettiin kyselyitä, asukas- ja järjestöiltoja sekä hyvinvointitapahtumia. Keski-Suomen vaikuttavat järjestöt –hanke on omalta osaltaan tukenut kuntia järjestöjen mukaan ottamisessa HyTe-työhön.

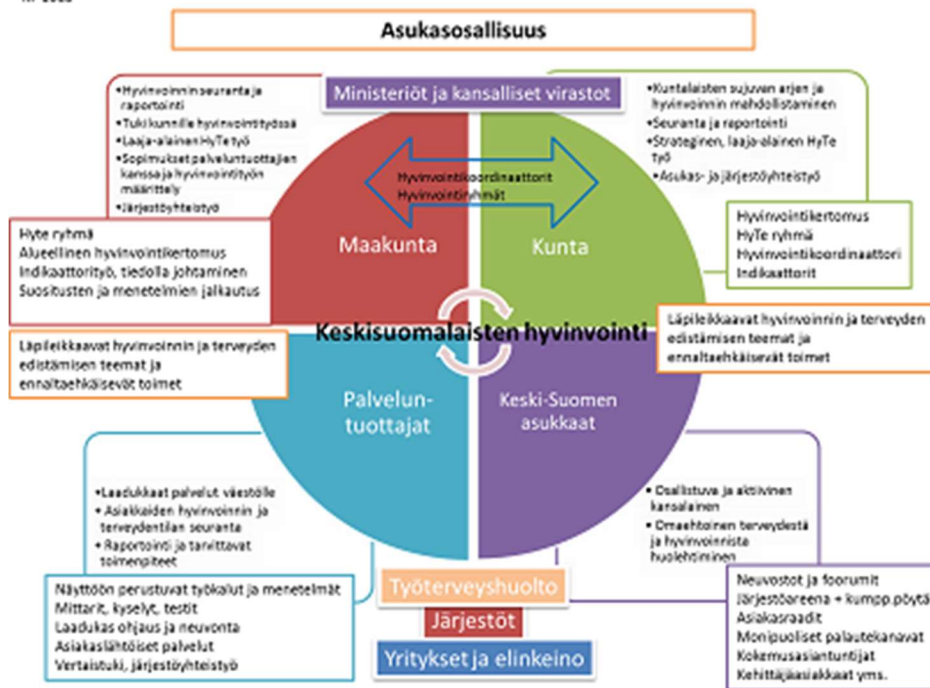
Promeq-hanke analysoi usean alueen kuntien hyvinvointikertomuksia niiden kypsyyssasteiden mukaan (julkaisematon). Keski-Suomen (2013-2016) hyvinvointikertomukset olivat mukana analyysissä ja meidän hyvinvointikertomustyössä on tämän mukaan vielä kehityskohteita. Hyvinvointikertomusten analysointiin käynnistyi lisäksi yhteistyö Liikunnan ja kansanterveyden edistämiskeskuksen (Likes), Jyväskylän yliopiston sekä STM kesken. Tarkoituksena on analysoida kuluvan valtuustokauden kertomuksia tekoälyn avulla.

3.2 Lopputuotokset

Suurin osa valmistelusta on vielä kesken, mutta työskentely jatkuu osana toimijoiden perustyötä.

Lopputuotoksen kuvaus	Valmis kk/vuosi
Maakunnan HyTe rakenteen organisaatiomalli (kuva 2)	2018
Maakunnalliset hyte verkostot (useita)	2018
Järjestämissuunnitelman hyvinvointityön osuus	2018-2019
Meijänpolku kansanterveyshanke	2018
KeHo verkoston muodostuminen	2017
Maakunnallinen hyvinvointiryhmä	2017

NP 2018

Kuva 2. Maakunnan hyvinvointityön elementtejä

3.3 Rajaukset

Alueellinen hyvinvointiryhmä ennätti kokoontua valmistelun aikana neljä kertaa. Sekä maakunnan että kunnan hyvinvointikertomuksen minimitietosisällön ensimmäinen luonnos julkistettiin syksyllä 2018. Päätimme lähteä toteuttamaan alueellisen hyvinvointikertomuksen indikaattoripakettia tämän mukaan. Työ on valmistelun päättyessä vielä kesken ja jatkuu.

Alueellisen hyvinvointikertomuksen on tarkoitus valmistua 2020 (hyvinvointiprofiili) ja painopisteet seuraavalle valtuustokaudelle 2021-2024.

Osa työryhmistä, kuten palveluntuottajien hyvinvointiryhmä ennätti kokoontua vain kaksi kertaa. Työ jäi täysin kesken.

3.4 Hyödyt

Keski-Suomen kunnat alkoivat pohtia omaa hyvinvointityötään vahvasti HyTe kertoimen kautta. Ensimmäiset Sotkanetin kautta saatavat laskelmat näyttivätkin maakunnan kunnille keskimääräistä isompaa euromäärää/asukas. Myös maakuntatasolla otettiin valmistelussa huomioon kertoimen määräytymisperusteet.

Keski-Suomen halu profiloitua hyvinvoinnin mallimaakunnaksi sai kansallisesti huomiota. Tämä tahtotila loi sekä painetta että nostetta hyvinvoinnin valmisteluun. Verkostoituminen lisääntyi merkittävästi (KeHO).

Asukasosallisuus vahvistui avoimen valmistelun aikana.

4. Organisointi

4.1 Valmisteluryhmä

Hyvinvointityön vastuullisena valmistelijana toimi Nina Peränen Keski-Suomen sairaanhoitopiiristä. Työssä oli mukana lukuisia muitakin toimijoita, jotka keräsivät pienempiä työryhmiä mm. järjestämissuunnitelman kirjoittamiseen ja kommentointiin.

Yhteistyötä tiivistettiin KeHo verkoston toimijoiden kanssa.

Tärkeä valmistelun aikana perustettu työryhmä oli maakunnallinen hyvinvointiryhmä (taulukko 1) (puheenjohtaja Anne Astikainen, järjestöjen muutosagentti KYT ry), joka ennätti kokoontua neljä kertaa. Työryhmä tulee jatkamaan toimintaansa valmistelun päättymisen jälkeen, kokoonpanoa tullaan tarkastelemaan.

Astikainen Anne , puheenjohtaja Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry/ Keski-Suomen vaikuttavat järjestöt -hanke	Lehto Sirpa TE-toimisto
Haaki Raili Keski-Suomen Yhteisöjen tuki ry	Lehtoranta Petri Keski-Suomen liikunta
Haapanen Janne Saarijärven kaupunki	Mustonen Pirjo Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
Heikkilä Marja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske	Niemi Sami Muuramen kunta
Heikkinen Ari Laukaan kunta	Peränen Nina , sihteeri Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
Hyvönen Emmi Maakuntaudistuksen projektitoimisto	Pirinen Kari Keski-Suomen liitto
Jetsu Kati Henkilöstön edustaja	Pohjolainen Jukka-Pekka (Paula Kemppaisen perhevapaan sijainen) Äänekosken kaupunki
Jukkala Harri Ehyt ry	Punna Mari JAMK
Jämsén Mari Konneveden kunta	Tarvainen Kimmo Työterveyslaitos
Kettunen Tarja Jyväskylän yliopisto	Teiskonen Aki Keski-Suomen yrittäjät
Laitinen Janne JAMK/ KeHO	Turpeinen Katja Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
Lapio Pauliina Taiteen edistämiskeskus Taike	Välimäki Sari Jyväskylän kaupunki
Laurila Marja Wiitaunioni	

Taulukko 1. Hyvinvointiryhmän kokoonpano

4.2 Sidosryhmät

- Maakunnan hyvinvointikoordinaattorit
- KYT ry/ Keski-Suomen vaikuttavat järjestöt -hanke

- KOSKE/ Yhdessä ei olla yksin -hanke
- Sairaanhoidopiiriin perusterveydenhuollon yksikkö
- KeHO-verkosto (16 organisaatiota)
- Maakunnan kärkihankkeet (I&O, Lape ja Palvelut asiakaslähtöisiksi)

5. Riskit

Valmistelun aikana keskusteltiin paljon siitä, kuinka vältetään maakunnan valta-asema suhteessa kuntien toimijoihin ja kuinka vastinparimallissa ylläpidetään kumppanuuden ja yhdessä tekemisen periaatteita. Osalla toimijoista oli pelko siitä, että he menettävät oman autonomian maakunnan sanellessa. Pelko valta-aseman syntymisestä otettiin keskusteluun monella foorumilla.

Kunnat odottivat entistä vahvempaa tukea maakunnalta omalle työlle ja tähän pyrittiin valmistelussa vastaamaan. Kunnille annettiin mahdollisuus esittää toiveita ja osallistua keskusteluun. Kuntaan jäävän hyvinvointityön merkitystä ja tärkeyttä pyrittiin korostamaan valmistelussa. Kuntien hyvinvointikertomuksen asemointia strategiseen päätöksentekoon tuettiin.

6. Dokumentointi

Dokumentti	Päivämäärä	Liitteenä / dokumentin verkko-osoite
Maakunnallinen HyTe työ	4/2019	Linkki
Kuntien hyvinvointikertomukset	4/2019	Linkki
Rakentava alueellinen hyvinvointikertomus	4/2019	Linkki

7. Opit ja kehittämisehdotukset

7.1 Opit ja palaute

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ympärille syntyi hyvää keskustelua ja nostetta. Syntyi aito halu nostaa Keski-Suomi hyvinvointityön esimerkiksi. Tämä työ jatkuu.

Verkostot laajenivat ja osaaminen vahvistui. Maakuntaan syntyi uudenlaisia innovaatioita (esim. meijänpolku-kansanterveyshaaste www.meijanpolku.fi) ja uudenlaista kehittämissyhteistyötä (hyvinvointikertomusten analysointi tekoälyn avulla). Järjestöjen kesken todettiin, että niiden tekemää moninaista hyvinvointityötä tulee vielä kirkastaa ja tehdä selkeämmin näkyväksi.

Hyvinvoinnin edistäminen näkyi strategioissa, visioissa sekä tahtotilana. Innostus ja halu edistää hyvinvointia on kirjattu näkyväksi ja nyt on haasteena jalkauttaa sama hypetys joka portaalle, myös ruohonjuuritason toimijoille.

7.2 Kehittämisehdotukset

Valmistelun jo päättyttyä käynnistettiin Keski-Suomen liiton johdolla keskustelu hyvinvointityön vahvistamiseksi maakunnassa. Työn tarkoituksena on laatia esitys maakuntaliiton valtuuston kesäkuun kokoukseen. Tärkeä pohdittava asia on esimerkiksi kuka johtaa hyvinvointityötä maakunnassa valmistelun kariutumisen jälkeen, kun keskitettyä yksikköä ei nyt synny.

Keski-Suomi 2021

Hyvinvointityön resursointi tulee turvata myös kunnissa. Tarvitaan selkeät rakenteet ja vastuut. Tarvitaan yhtenäisiä toimintamalleja ja -tapoja, jotta saamme arvioitua toimintaa. Ensimmäisinä avauksina toimivat hyvinvointikertomusten analyysit sekä ehkäisevän päihdetyön tiedolla johtamisen malli.

Maakuntaan tarvitaan keskitettyä tiedontuotantoa sekä tiedon käytön ja strategisen suunnittelun osaamista. Myös järjestöjen tekemä HyTe-työ pitää tunnistaa ja tehdä näkyväksi.

8. Lisätietoa

Nina Peränen, hyvinvointikoordinaattori Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
nina.peranen@ksshp.fi tai p. 014 269 3691